

فصلنامه مطالعات نوین بانکی

شماره مجوز: ۸۳۲۸۹ ((شماره بیست و نهم-زمستان ۱۴۰۴)) ISSN : 2645-5420

بررسی تعارض منافع و چالش‌های آن^۱

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۱۰/۰۲ تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۱۲/۰۵)

مهدی ابراهیم‌زاده^۲

کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

چکیده

پیشگیری و مدیریت تعارض منافع یکی از راهکارهای کاهش فساد در ادارات محسوب می‌شود. نگارنده معتقد است عناصر تشکیل‌دهنده تعارض منافع عبارت‌اند از: منفعت، تعارض، قضاوت (تصمیم‌گیری) و رابطه که در روابط افراد باعث ایجاد تعارض منافع می‌گردند. با بررسی و نظرات نویسندگان پیشین در کتب، مقالات و سایت‌های متفاوت جملگی معتقدند که تعارض منافع بین دو فرد، یا یک فرد با سازمان و یا بین دو سازمان به وجود می‌آید که منجر به تصمیم‌گیری‌های نادرست و فساد و کاهش اعتماد عمومی می‌گردد. برای برون‌رفت از این معضل نیاز مبرم به راه‌حل‌های همچون شفاف‌سازی در اعلامیه‌ها و یا آموزش و آگاهی‌بخشی، همچنین نظارت و بازرسی قوانین صریح که معتقدند برای مقابله با تعارض منافع نیازمند رویکرد جامع و چندجانبه است که در آن همه نهادهای مرتبط موظف به همکاری‌اند.

کلیدواژه‌ها: تعارض منافع، تضاد منافع، جرم‌انگاری، تعارض بالقوه، چالش

^۱ بر اساس نظر هیات داوران همایش‌های بنیاد علمی قانون یار، این مقاله به عنوان یکی از مقالات برگزیده و منتخب دهمین همایش بنیاد علمی قانون یار قرار گرفت. این رویداد علمی تحت عنوان (همایش ملی تحقیقات و یافته‌های نوین علمی در حوزه علوم انسانی و فرهنگی) در تاریخ ۲۷ بهمن ماه ۱۴۰۴ در استان اصفهان (دانشگاه آزاد واحد دهقان) برگزار گردید. این مقاله علاوه بر پذیرش در همایش، به صورت رایگان در فصلنامه مطالعات نوین بانکی مورد پذیرش و چاپ قرار گرفت.

^۲ Email: poyaoffice@yahoo.com

۱- مقدمه

تعارض منافع^۱ یکی از مفاهیم کلیدی در حقوق عمومی و خصوصی است که می‌تواند تبعات قابل توجهی در نظام‌های قانونی و اجرایی ایجاد کند. تعارض منافع زمانی رخ می‌دهد که منافع شخصی یا گروهی با منافع عمومی یا نهادی تداخل پیدا کند. این شرایط می‌تواند منجر به سوء-استفاده از قدرت، فساد اداری و کاهش اعتبار نهادهای دولتی و خصوصی شود.^۲ تعارض منافع یکی از واژگانی است که در عهده علوم انسانی مثل حقوق و علوم سیاسی مورد بررسی قرار گرفته‌است. تعارض منافع / تعارض علائق / تضاد منافع / مناقشه منافع^۳ از دیگر واژه‌های همسان برای این کلمه است. در کل به معنایی در عرض هم قرار گرفتن منافع مختلف است به نحوی که نتوان یکی را بر دیگری ترجیح داد. به نظر می‌رسد کلمه‌ی تعارض منافع کافی و کامل نیست و کلمه تضاد منافع می‌تواند جانشین آن شود. تعارض منافع یا تضاد منافع یکی از شاخصه‌های وجود فساد می‌باشد.^۴ در ایران، نهادهای قانونی متعددی برای مقابله با این پدیده وجود دارند، از جمله قوانین مربوط به مالیات، تأمین اجتماعی و نظام‌نامه‌های داخلی سازمان‌ها در راستای شفافیت و کاهش تعارض منافع ضرورت دارد که قوانین و مقررات به صورت دقیق و شفاف تدوین شوند. همین نهادهای نظارتی باید به تقویت سازوکارهای نظارتی بپردازند تا از بروز این تعارضات جلوگیری نمایند. آگاهی بخشیدن به کارکنان دولت و مدیران سازمان‌ها درباره خطرات و تبعات تعارض منافع نیز می‌تواند به تقویت فرهنگ شفافیت در جامعه کمک کنند. در نهایت باتوجه به پیچیدگی‌های حقوقی و اجتماعی تعارض منافع، توصیه می‌شود، افرادی که

^۱ Conflict of interest

^۲ <https://vakiljo.ir/>

^۳ Conflict of interest/ Conflict of interest/conflict of interest

^۴ وکیلان، حسن؛ رخشان، داود، راهکارهای پیشگیری و مدیریت تعارض منافع در نظام قضایی با رویکرد تطبیقی، مجله حقوقی دادگستری، دوره‌ی ۸۷، شماره ۱۲۳، پاییز ۱۴۰۲.

با این چالش‌ها مواجه هستند، از مشاوره حقوقی متخصص استفاده نمایند. این اقدام می‌تواند به اتخاذ تصمیمات بهتر و قانونی‌تر کمک کند و از بروز مشکلات جدی جلوگیری نماید؛ لذا می‌توان گفت تعارض منافع از مفاهیمی است که شناخت صحیح آن در هر حوزه‌ای ضروری است؛ چرا که شناخت صحیح این مفهوم و مصادیق آن راه را برای مدیریت صحیح آن فراهم می‌نماید که مقدمه‌ای برای جلوگیری از آثار زیان‌بار تعارضات منافع می‌باشد؛^۱ که عدم مدیریت آن باعث ایجاد عواملی همچون کاهش رقابت‌پذیری، افزایش تبعیض و افزایش فرصت رانتی که خود همراه با کاهش اعتماد عمومی منجر می‌شود؛^۲ لذا پژوهش حاضر ضمن بررسی از تعارض منافع از جمله تعریف و انواع آن و راه‌های پیشگیری از آن به‌طور جامع، نیم‌نگاهی بر وضعیت حقوقی و نقش آن در قوانین و بررسی ابعاد مختلفی از تعارض و راهکارهای مقابله با آن نموده که در پایان ارائه راه‌حل‌های حقوقی برای مدیریت تعارض را بیان می‌نماید.

۲- تعریف تعارض منافع و انواع آن

۲-۱- تعریف تعارض منافع

منظور از تقابل یا تضاد منافع زمانی است که شخصی به‌دلیل موقعیت و شرایطش ناگزیر شود از میان نفع خود، منفعت سازمان یا منفعت افراد دیگر، فقط یکی را انتخاب نماید. این منفعت می‌تواند تحت تأثیر عوامل خانوادگی، مالی و اجتماعی قرار داشته‌باشد و فرد را سر دوراهی

۱. با دینی، حسن؛ سیاه‌بیدی کرمانشاهی، سعید، مجله حقوقی دادگستری، دوره‌ی هشتاد و پنجم، شماره ۱۱۶، زمستان ۱۴۰۰.

۲. حیدری، محمد؛ وهاوی، علی، شیوع فساد در سبز تعارض منافع، مجله اتاق بازرگانی، دوره جدید، شماره ۱۱۵، مرداد ۹۷، صص ۷۲ و ۷۵.

برای انتخاب منفعت عمومی و منفعت شخصی قرار دهد.^۱ به عبارتی شرایطی که در آن، فرد (یا سازمانی) تحت تأثیر منفعت‌ها (ارزش‌هایی) قرار می‌گیرد که می‌تواند بر تصمیم یا رفتار حرفه‌ای وی (که نسبت به آن‌ها مسئول است) تأثیر گذارد. در واقع تعارض منافع موقعیتی است که در آن یک فرد یا سازمان، در هنگام تصمیم‌گیری یا عمل در مورد چیزی یا کسی، بر سر دوراهی انتخاب بین نفع به‌جا (اولیه) و نفع نابه‌جا (ثانویه) قرار بگیرد.^۲ همچنین تامپسون^۳ در تعرف تعارض منافع بیان می‌دارد، به «مجموعه شرایطی^۴ که منافع یا علایق اولیه و ثانویه شخصی در خلاف جهت یکدیگر قرار می‌گیرد و شاید اقدامات و قضاوت حرفه‌ای او را تحت تأثیر آن قرار دهد. خلاصه اینکه در یک موقعیت منافع و ترجیحات فردی شخص با وظایف و تعهداتش در تضاد و تعارض قرار بگیرد.

۲-۲- انواع تعارض منافع

تعارض منافع را می‌توان از جهات گوناگون به شیوه‌های مختلفی دسته‌بندی کرد که در اینجا به طور مختصر به برخی از این دسته‌بندی‌ها می‌پردازیم:

۲-۲-۱- فرد محور یا سازمان محور

در تعارض منافع فرد محور منافع شخصی یک فرد در تعارض با وظایف و مسئولیت‌های غیرشخصی او قرار می‌گیرد و در تعارض منافع سازمان محور، وظایف یک سازمان در تعارض

۱. محمدی، سجاده؛ تعارض منافع و انواع آن، سایت وکیل شیراز.

۲. اندیشکده شفافیت برای ایران .

^۳. Thompson

^۴. Circumstances

با منافع خاص آن قرار می‌گیرد مانند زمانی که سازمان بازرسی یک وزارتخانه خاص از همان وزارتخانه‌ای کسب درآمد کند که مسئول نظارت بر آن است.

۲-۲-۲- نظام‌مند یا غیرنظام‌مند

تعارض منافع غیرنظام‌مند به معنای آن است که اگر فرد یا سازمانی در یک جایگاه خاص قرار بگیرد ممکن است تعارض منافع ایجاد شود در صورتی که اگر فرد یا سازمان دیگری در آن جایگاه قرار داده شود، تعارض منافی رخ ندهد؛ اما در تعارض منافع نظام‌مند، مهم نیست چه شخص یا سازمانی در جایگاهی قرار گرفته است زیرا به صورت نهادینه شده‌ای این نوع از تعارض منافع رخ می‌دهد. مؤلفه‌ی تفکیک‌کننده این دو نوع تعارض منافع در آن است که ویژگی ایجادکننده موقعیت تعارض منافع در جایگاه قرار دارد یا افراد متولی آن موجب خلق موقعیت تعارض منافع می‌شوند. برای مثال یکی از طرفین دعوا از خویشاوندان قاضی باشند، آن‌گاه موقعیت تعارض منافع خویشاوندی رخ خواهد داد، اما تنها با تغییر قاضی پرونده موقعیت تعارض منافع مرتفع خواهد شد، این موقعیت تعارض منافع موردی و غیرنظام‌مند است. اما پزشکان مابه‌ازای عمل جراحی انجام شده مبلغی تحت عنوان کارانه دریافت می‌کنند. این نوع پرداخت مابه‌ازا باعث می‌شود این اشکال به وجود آید که برخی پزشکان عمل غیرضروری را به بیمار تحمیل کنند. این موقعیت تعارض منافع با تغییر پزشک مدیریت نخواهد شد چرا که اساساً ناشی از فرد نیست، بلکه مجوزها و فرآیندهای جایگاه منجر به شکل‌گیری موقعیت تعارض منافع شده است. این نوع موقعیت‌ها را تعارض منافع نظام‌مند یا تعمیم‌یافته می‌نامند.

۲-۲-۳- بالقوه، بالفعل و شبهه تعارض منافع

در تعارض منافع بالقوه^۱ فرد ممکن است که به خاطر قرار گرفتن در یک موقعیت خاص، در آینده حین انجام وظایف خود، تحت نفوذ منافع متعارض قرار بگیرد. در این تعارض منافع، هرچند هنوز آن موقعیت پدیدار نشده است اما هر آن می توان منتظر آن بود اما در تعارض منافع بالفعل^۲ فرد در زمان حال در موقعیتی است که تحت تأثیر منافع شخصی اش قرار گرفته است. این موقعیت به منافع متعارضی در زمان حال یا گذشته اشاره دارد. شبهه تعارض منافع^۳ زمانی پدیدار می شود که به نظر برسد یک فرد ممکن است تحت نفوذ منافع متعارض قرار بگیرد ولی در اصل این گونه نباشد.

۲-۲-۴- مالی یا غیرمالی

تعارض منافع مالی^۴ موقعیت هایی را دربرمی گیرد که شامل منفعتی مالی هستند درحالی که در تعارض منافع غیرمالی پای منافع غیرمالی مانند روابط شخصی و خانوادگی، شأن و جایگاه اجتماعی فرد، علاقه یا تعصب و ... در میان است.

۳- تفاوت تعارض منافع فردی و سازمانی

در شرایطی که نفع شخصی فرد با تعهدات وی در تضاد باشد؛ تقابل نفع فردی رخ می دهد؛ اما تعارض منافع سازمانی هنگامی رخ می دهد که انجام مسئولیت ها و تعهدات مربوط به سازمان در تضاد با منافع خود سازمان باشد. مورد اول را در دسته تضاد منفعت فردمحور (قرار گرفتن

^۱. Potential

^۲. Actual

^۳. Perceived apparent

^۴. Financial conflict of interest

اولویت های فرد در مقابل تعهداتش) و مورد دوم را در دسته تضاد منافع سازمان محور (قرار گرفتن منفعت یک سازمان در برابر وظایف خاص خود سازمان) قرار دارد.

۴- چگونگی وجود آمدن تعارض منافع و راه مدیریت آن

به این موقعیت تعارض منافع به طور عمومی ناشی از اشتباهات اساسی در طراحی مدیریت فرآیندها و یا معماری فرآیندهای ناشی از عدم آگاهی طراحان می باشد که مربوط به مناسبات قدرت ذی نفعان در موضوع است. برای مثال تعارض منافع مربوط به کارانه پزشکان و یا اعطای بودجه مابه ازای افراد بستری شده است. برای مدیریت آن کارانه پزشکان به جای فعالیت می توان مبتنی بر نتیجه باشد، یعنی کسری از بیماران بهبود یافته بر هزینه های عمومی آن بیماران باشد.

۵- مصادیق تعارض منافع در ادارات دولتی

۵-۱- ارتباطات شخصی

وجود روابط خانوادگی یا دوستی نزدیک میان کارمندان دولتی و ذینفعان می تواند منجر به تصمیم گیری های نادرست شود.

۵-۲- منافع مالی

زمانی که کارمندان دولتی سهام داران یا مشاوران شرکت هایی هستند که با آنها تعامل دارند، ممکن است در تصمیم گیری ها تحت تأثیر قرار بگیرند.

۵-۳- تعلقات سیاسی

افرادی که با گروه‌های سیاسی خاص همکاری می‌کنند، ممکن است در تصمیم‌گیری‌های دولتی به نفع آن گروه‌ها اقدام کنند.^۱

۶- چگونگی پیگیری تعارض منافع نظام‌مند در کشور

باتوجه به این که موقعیت‌های تعارض منافع نظام‌مند اساساً نیازمند اصلاحات فرآیندی در نظام اداری است. این موقعیت‌های تعارض منافع نظام‌مند از موقعیت‌های فردی خود همچون تعارض منافع در کارانه پزشکان شروع می‌شود و تا موارد بزرگ‌تر همچون تعارض منافع نمایندگان مجلس در اولویت دادن به منافع حزبی و منطقه‌ای در مقابل منافع ملی را شامل می‌شود که با تکیه بر قانون عمومی و واحد مدیریت تعارض منافع حل نخواهد شد. این موقعیت‌ها اختصاصی دستگاه‌ها بوده و در هر سازمان به شکلی خاص خود را نشان می‌دهد. برای مدیریت این موقعیت‌های تعارض منافع مستلزم بررسی فرآیندی سازمان‌ها و نهادها است و لاجرم باید به صورت گام‌به‌گام و دستگاه به دستگاه نسبت به مدیریت آن‌ها اقدام کرد؛ اما مهم‌ترین کاری که می‌توان انجام داد آن است که از انباشت موقعیت‌های جدید جلوگیری کرد. در سطح قوانین مجلس ضرورت دارد تمام طرح‌ها و لوایح وصول شده از منظر تعارض منافع مورد بررسی قرار گیرد و در صورت وجود این موقعیت‌ها از تصویب آن‌ها جلوگیری کرد. یا این که هر طرح یا لایحه‌ای قابل وصول در مجلس، دارای یک پیوست مدیریت تعارض منافع باشد که در آن تمهیدات لازم برای مدیریت تعارض منافع در آن حوزه‌ی مشخص اندیشیده شده باشد.

^۱. <https://share.google/D4sS7s0cFBcYRn0DG>

۷- راه‌های مقابله با تعارض منافع

برای مدیریت و کاهش تعارض منافع در ادارات دولتی، می‌توان اقدامات زیر را انجام داد:

۷-۱- وضع قوانین و مقررات شفاف

- تعریف واضح تعارض منافع و تصویب این قوانین در دستور کار ادارات دولتی ضروری است.

۷-۲- آموزش و آگاهی بخشی

- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارمندان در زمینه تعارض منافع و چگونگی شناسایی و گزارش آن.

۷-۳- نظارت مستمر

- ایجاد سیستم‌های نظارتی منظم برای شناسایی و مدیریت تعارض منافع.

۷-۴- تشویق به گزارش

- ایجاد بسترهایی که افراد بتوانند بدون ترس از عواقب، موارد تعارض منافع را گزارش کنند.

۷-۵- افشای اطلاعات

- الزام کارمندان به افشای منافع مالی و ارتباطات شخصی می‌تواند از بروز تعارضات جلوگیری کند.

۸- چالش‌های موجود در تعارض منافع

۸-۱- تعریف مبهم و جامع نبودن تعارض منافع

در قوانین و مقررات ایران، تعریف دقیقی از تعارض منافع ارائه نشده است و همین امر باعث ابهام در تشخیص و برخورد با مواد تعارض منافع می‌شود.

۸-۲- عدم وجود سازوکارهای مؤثر برای شناسایی و پیشگیری از تعارض منافع

در بسیاری از سازمان‌ها و نهادها، سازوکارهای کافی برای شناسایی و پیشگیری از تعارض منافع وجود ندارد و یا به صورت کامل اجرا نمی‌شوند.

۸-۳- ضعف ضمانت اجراها

ضمانت اجراهای موجود برای تخلفات ناشی از تعارض منافع، اغلب کافی نیست و بازدارندگی لازم را ایجاد نمی‌کند.

۸-۴- عدم آگاهی و حساسیت کافی نسبت به موضوع تعارض منافع

بسیاری از افراد و سازمان‌ها به اهمیت موضوع تعارض منافع آگاه نیستند و به همین دلیل به آن توجه کافی نمی‌کنند.

۸-۵- مقاومت فرهنگی و اجتماعی

مقابله با تعارض منافع اغلب با مقاومت‌های فرهنگی و اجتماعی روبرو می‌شود.

۹- ماهیت حقوقی تعارض منافع

تعارض منافع یکی از چالش‌های جدی در نظام‌های حقوقی مختلف از جمله ایران است. این پدیده زمانی رخ می‌دهد که یک فرد یا نهاد در موقعیتی قرار گیرد که منافع شخص یا سازمانی او با وظایف و مسئولیت‌های عمومی‌اش در تضاد باشد. این تضاد می‌تواند منجر به تصمیم‌گیری‌های نادرست، فساد و کاهش اعتماد عمومی شود.^۱ خلاصه اینکه تعارض منافع شخصی یا گروهی با وظیفه وفاداری/ بی‌طرفی فرد نسبت به ذی‌نفعان با وظیفه حرفه‌ای او تلافی‌کنند، این تلافی می‌تواند تصمیم‌گیری یا اجرای کار را با احتمال بهره‌برداری از منافع شخصی و بی‌طرفی، کم بودن همراه کند، به همین دلیل قوانین و مقررات و وظایف ویژه‌ای برای شفاف‌سازی اجتناب یا کنارگذاری از تصمیم‌گیری در موارد تعارض تعیین می‌کنند؛^۲ لذا ماهیت حقوقی تعارض منافع را می‌توان مختص به نکات کلیدی زیر از جمله:

۹-۱- پایه حقوقی

تعارض منافع یک وضعیت است که موجب ایجاد یا نقض تعهدات قانونی/ اخلاقی می‌شود. (وفاداری، بی‌طرفی، مراقبت). خود تعارض جرم نیست بلکه محرکی برای اعمال محدودیت‌های حقوقی و پاسخگویی است.

۱. <https://civilica.com>

۲. Joihvip (هوش مصنوعی)

۹-۲- حوزه‌های کاربردی

در بخش عمومی (مدیریت و کارکنان دولت). در شرکت‌ها و چرخه‌های مرکز، چندگانه (وکلا، پزشکان، حسابداران) و در قراردادهای خصوصی، هر حوزه معمولاً مقررات خاص خود را درباره افشاء، اجتناب و کناره‌گیری دارد.

۹-۳- ابزارهای مدیریتی

افشاء منافع،^{۱۰} کناره‌گیری از تصمیم‌گیری در موضوع تعارض، تقسیم وظایف، ایجاد هیئت‌های مستقل یا سیاست‌های اخلاقی و کد رفتار.

۹-۴- آثار حقوقی

پاسخگویی اداری یا انضباطی (توبیخ، تعلیق، احتیاط مدیران، برکناری) در صورت نقض تعارض.

- مسئولیت مدنی یا جبران خسارت برای تصمیم‌گیری‌های نتیجه‌دار از تعارض.

- در برخی حوزه‌ها، اگر تعارض با آگاهی انجام شده و منجر به ضرر شود، ممکن است آثار کیفری یا نقض تعهدات قراردادی پدید آید.

۹-۵- نحوه مدیریت

- افشاء کامل منافع مرتبط با موضوع تصمیم؛

- اجتناب یا کناره‌گیری از تصمیم‌گیری در آن موضوع؛

^{۱۰} Disclosure

- بازنگری و کنترل‌های مستقل برای مدیریت بی‌طرفی؛

- آموزش و ایجاد سازوکارهای نظارتی و حسابرسی؛^۱

۱۰- ابعاد مختلف تعارض منافع و راهکارهای مقابله با آن

۱۰-۱- ابعاد

منافع مالی: بیشترین نوع تعارض منافع به مسائل مالی برمی‌گردد، جایی که فرد ممکن است تصمیماتی بگیرد که به سود خود یا نزدیکانش باشد، نه منافع عمومی یا سازمانی؛

منافع شخصی و حرفه‌ای: ممکن است فرد به دلیل روابط شخصی یا فشارهای بیرونی، در اتخاذ تصمیمات حرفه‌ای خود دچار تعارض شود.

منافع سیاسی: در سیاست نیز، تعارض منافع می‌تواند به تغییر در تصمیمات یا سیاست‌گذاری‌ها منجر شود. جایی که یک مقام سیاسی تصمیماتی را می‌گیرد که به نفع منافع حزبی یا شخصی اش باشد.

۱۰-۲- راهکارها

افشای تعارض منافع: یکی از راهکارهای عمومی برای مقابله با تعارض منافع، الزام افراد به افشای تعارضات منافع‌شان است.

تنظیم مقررات سختگیرانه: بسیاری از نهادها و سازمان‌ها با وضع قوانین و مقررات خاص، سعی دارند تعارض منافع را محدود کنند.

۱. Johip (هوش منصوعی)

استقلال و شفافیت: تقویت استقلال سازمان‌ها و شفاف‌سازی در فرآیندهای تصمیم‌گیری می‌تواند مانع از بروز تعارضات منافع شود.

در نهایت درک و مدیریت تعارض منافع در دنیای حقوقی می‌تواند، موجب ارتقای شفافیت و عدالت اجتماعی شود.^۱

۱۱- راه‌حل‌های حقوقی برای مدیریت تعارض منافع

۱۱-۱- شفاف‌سازی اعلام منافع

ایجاد نظام‌های شفاف جهت اعلام و ثبت منافع شخصی کارکنان دولتی، می‌تواند به شناسایی و مدیریت تعارض منافع کمک کند.

۱۱-۲- آموزش و آگاهی‌بخشی

برنامه‌های آموزشی برای کارکنان دولتی درباره پیامدهای تعارض منافع و نحوه مدیریت آن می‌تواند بسیار مؤثر باشد.

۱۱-۳- نظارت و بازرسی

تقویت نظام‌های نظارتی و بازرسی در ادارات دولتی برای شناسایی و جلوگیری از بروز تعارض منافع الزامی است.

^۱. <https://chatgpt.com/>

۱۱-۴- قوانین و مقررات صریح

تدوین قوانین و مقررات مشخص درمورد تعارض منافع و چگونگی برخورد با آن می‌تواند به بهبود وضعیت کمک کند.^۱

۱۲- تضادمنافع^۲

تضادمنافع به موقعیتی گفته می‌شود که در آن یک شخص حرفه‌ای یا یک شرکت سهامی دارای مجموعه‌ای از منافع مقرر است و ممکن است آن منافع را به منابعی غیرقابل اعتمادی تبدیل کند. این منافع می‌تواند پول، وضعیت اجتماعی یا موقعیت شغلی، دانش یا شهرت باشد. وقتی چنین موقعیتی اتفاق می‌افتد، معمولاً از آن‌ها درخواست می‌شود که این منافع را حذف نمایند و اغلب به صورت قانونی ملزم به این کار هستند. مثالی از تضادمنافع می‌تواند مفهوم آن‌را برای شما روشن‌تر کند. مثلاً شرکتی را در نظر بگیرید که مدیرعامل جدید آن که ما او را آقای صبوری می‌نامیم، تصمیم می‌گیرد ناوگان حمل و نقل شرکت را که به تازگی نوسازی شده است، کنار بگذارد و مسئولیت واحد حمل و نقل شرکت را به یک سرویس‌دهنده خارجی به نام شرکت حمل و نقل XXX برون‌سپاری کند. بعد از مدتی مشخص می‌شود که آقای X سهامدار و عضو هیئت‌مدیره شرکت حمل و نقل XXX نیز بوده و آن را از همه مخفی نگه داشته است. به چنین موقعیت ایجادشده‌ای تضاد منافع گفته می‌شود.^۳

۱. <https://vakiljo.ir/>

۲. Conflict Of Interest

۳. <https://modiremali.com>

۱۲-۱- اشکال تضاد منافع

متداول ترین اشکال تضاد منافع به شرح زیر است:

- ۱- سوء استفاده از منصب و معامله به سود خود
در این حالت فرد صاحب موقعیت در دولت، اداره، دادگاه و... از اعتمادی که به او می شود سوء استفاده می کند و سازمان یا بخشی که در آن کار می کند را به معامله یا پرداختی هدایت می کند که به سود فرد مسئول، منتهی می شود و نه به سود سهامداران یا افرادی که به او اعتماد کرده بودند.
- ۲- شاغل بودن در دو جایی که منافع دو شغل در تضاد با یکدیگر قرار می گیرد.
- ۳- خویشاوندسالاری یا پارتی بازی، برای جلوگیری از پارتی بازی معمولاً از افراد پیش از استخدام پرسیده می شود که آیا آنان با کارفرمایان یا استخدام کنندگان آن شرکت نسبتی دارند یا خیر، در این صورت، استخدام کننده می تواند از آن فرآیند استخدام و نظر دادن درباره اینکه چه کسی استخدام شود امتناع کند.
- ۴- دریافت هدیه از افراد یا دوستانی که با آن ها کار می کنید یا اینکه از شرکتی هدیه بگیرید که با سازمانی که در آن استخدام هستید کار کند، هدیه ها حتی می تواند شامل موارد به نظر غیر مهم و غیر تأثیر گذاری چون حمل و نقل یا مسکن شود.^۱

۱. ویکی پدیا

۱۲-۲- تفاوت تعارض منافع و تضاد منافع

اولاً تضاد منافع، ناظر بر موقعیتی است که در آن منافع دو موجودیت (دو فرد، یک فرد یا یک سازمان، دو سازمان و غیره) در جهت مخالف یکدیگر قرار دارند به گونه‌ای که این تضاد از ماهیت منافع هر یک از طرفین ناشی می‌شود.

تعارض منافع زمانی شکل می‌گیرد که نفع یا منافع نابه‌جا مانع انجام صحیح و بی‌طرفانه‌ی وظایف محول شده می‌شود.

- تضاد بین کارمند و کارفرما یک تضاد «توجیه‌پذیر» و «طبیعی» است که از ماهیت کنش بین دو موجودیت دارای منافع ناهمسو ناشی می‌شود؛ بنابراین به‌عنوان اولین تفاوت باید گفت تضاد منافع، یک موقعیت «میان‌فردی» است درحالی‌که موقعیت «تعارض منافع» یک موقعیت «درون‌فردی» است، بدین معنا که دو یا چند نفع در درون یک موجودیت با یکدیگر در تعارض قرار می‌گیرد.

- پیترز^۱ بر این باور است که تعارض منافع، تصام میان کنش‌گران نیست، بلکه تعارض میان منافع درون «یک شخص» است.

لوئیکه^۲ نیز اساساً این دو عبارت را هم‌معنا تلقی می‌کند با این تفاوت که منافع متضاد زودتر و پیش‌بینی‌تر از تعارض منافع استفاده شده است.

دوماً تضاد منافع، تنها ضدیت و ناسازگاری دو نفع را منعکس می‌کند، درحالی‌که واژه‌ی تعارض منافع، تعرض یک نفع نسبت به یک نفع دیگر را نشان می‌دهد.

^۱. Peters

^۲. Luebke

مثال: کشمکش بین منافع مادی کارگران و کارفرما را می‌توان یکی از مصادیق تضاد منافع نامید. منفعت مادی کارگر حکم می‌کند که دستمزد بیش‌تری طلب کند و در مقابل، منفعت مادی کارفرما در جهت پرداخت دستمزد کم‌تر است. خلاصه اینکه تضاد منافع به‌عنوان یک اصطلاح قدیمی و ریشه‌دار به‌معنای کشمکش بین دو موجودیت به علت دارا بودن منافع متضاد با مفهوم، تعارض منافع، اخیراً در حوزه حکمرانی و با هدف مبارزه با فساد در معنای قرارگیری یک موجودیت در موقعیت انتخاب بین نفع به‌جا و نابه‌جا در ابعاد مختلف استفاده شده است، متفاوت است.

۱۳- نتیجه‌گیری

تعارض منافع یکی از مفاهیم کلیدی در حقوق عمومی و خصوصی است که می‌تواند تبعات قابل توجهی در نظام‌های قانونی و اجرایی ایجاد کند که عناصر سازنده آن عبارتند از: منفعت، تعارض، قضاوت (تصمیم‌گیری) و رابطه که با وجود این عناصر در روابط افراد صرف‌نظر از مسائل حقوقی باعث ایجاد تعارض منافع می‌گردد. با شناخت مصادیق تعارض منافع مقدمه‌ی مدیریت تعارضات برای جلوگیری از آثار زیان‌بار و یا جبران این زیان‌هاست که نبود قانون جامع و اجرای موثر و شفاف قوانین موجود، نیز به مشکلات مدیریت تعارض منافع در نظام قضایی می‌افزاید؛ لذا می‌توان این تصور را داشت که تعارض منافع یکی از چالش‌های جدی در نظام‌های حقوقی از جمله کشور ما است و زمانی رخ می‌دهد که تضاد بین منافع دو فرد یا فرد با سازمان و یا دو سازمان به‌وجود می‌آید و منجر به تصمیم‌گیری‌های نادرست و فساد و کاهش اعتماد عمومی می‌گردد، برای گریز از این نابسامانی‌ها نیاز به راه‌حل‌های حقوقی از جمله؛ شفاف‌سازی اعلامیه، آموزش و آگاهی‌بخشی، نظارت و بازرسی، قوانین و مقررات صریح، است.

۱۴- راهکارهای پیشنهادی

- ۱- تدوین تعریف جامع و مشخص از تعارض منافع: تدوین یک تعریف جامع و مشخص از تعارض منافع در قوانین و مقررات کشور اولین گام برای مقابله با این پدیده.
 - ۲- ایجاد سازوکارهای پیشگیرانه: ایجاد سازوکارهایی مانند اعلامیه منافع، کدهای اخلاقی و کمیته‌های اخلاقی در سازمان‌ها و نهادها، می‌تواند به پیشگیری از بروز تعارض منافع کمک کند.
 - ۳- تقویت ضمانت اجراها: افزایش شدت و تنوع ضمانت اجراها برای تخلفات ناشی از تعارض منافع، می‌تواند بازدارندگی لازم را ایجاد کند.
 - ۴- جرم‌انگاری برخی از مصادیق بارز تعارض منافع: جرم‌انگاری برخی از مصادیق بارز تعارض منافع که منجر به خسارات قابل توجهی به جامعه می‌شود می‌تواند موثر باشد.
 - ۵- همکاری بین‌المللی: همکاری با سازمان‌های بین‌المللی و تبادل تجربیات با سایر کشورها در زمینه مقابله با تعارض منافع، می‌تواند به ارتقای سطح مبارزه با این پدیده در ایران کمک کند.
- در نهایت، مقابله با تعارض منافع نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که در آن همه دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط موظف به همکاری‌اند.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

- بادینی، حسن؛ سیاهبیدی کرمانشاهی، سعید (زمستان ۱۴۰۰). تحلیل مفهوم و مصادیق تعارض منافع در حقوق خصوصی، مجله دادگستری، دوره ی ۸۵، شماره ۱۱۶.
- جلالیان لرکی، امیرحسین، رویکرد کیفی و جرم شناسی به تعارض منافع در ایران، سیویلیکا، ۱۴۰۳/۱۰/۱۰
- حیدری، محمد؛ وهاوی، علی (مرداد ۱۳۹۸). شیوع فساد در سبز تعارض منافع، مجله اقاقی بازرگانی، دوره ی جدید، شماره ۱۱۵.
- وکیلان، حسن؛ رخشان، داود (پاییز ۱۴۰۲). راهکارهای پیشگیری و مدیریت تعارض منافع در نظام قضایی با رویکرد تطبیقی، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۷، شماره ۱۲۳.

ب) سایت ها

- اندیشکده شفافیت برای ایران

-ویکی پدیا

<https://chatgpt.com/>

<https://civilic.com>

<https://Civilica.com/note/۸۱۵>

<https://motamem.org>

<https://share.google/cVsbhdo> ۹hu ۹RMX.VMxVKN

<https://Share.google/D^sS> ۹SoCFBC ۹RHODG

<https://share.google/F^clnsi> ۴ • Yi ۹TiFH^

<https://share.google/F^clnsi> ۴ • Yi ۹tiFi^

<https://share.google/Fouwq> ۹iGiGcnjxmdLL

<https://share.google/gJimx> ۹F ۹k^ ۴ Evu^ •

<https://share.google/oW> ۹BHL ۹IwXzV ۴zXvB